

DE KARDINAAL HOOPT

OLIVIER LE GENDRE



Noodkreet

PARIJS, JANUARI 2011

- Dus, het einde van uw verblijf in Rome, eminentie? Ik meen begrepen te hebben dat het voor u niet makkelijk was?

- Wel, het was tegelijkertijd zeer aangrijpend en wat deprimerend. Deprimerend omdat ik een kloof voelde tussen mezelf en het ceremonieel, de rituelen en de onrust in de gesprekken. Aangrijpend omdat honderdvijftig mannen op hogere leeftijd bijeengekomen waren, niet allemaal in even goede conditie.

Deprimerend, omdat de paus in zijn toespraak van 21 december, die hij zoals elk jaar hield voor de leden van de curie en de kardinalen die in Rome aanwezig zijn, een balans opmaakte van het afgelopen jaar. De crisis van het seksueel misbruik door priesters kreeg er een belangrijke plaats in. Hij citeerde een mystica uit de 12de eeuw, Hildegard Von Bingen, die schreef dat 'het kleed van de Kerk door de zonden van priesters verscheurd was.' De paus leverde daar treffend commentaar op: 'De manier waarop zij de situatie zag en de manier waarop ze zich uitdrukte, was dit jaar op ons van toepassing'.

- Ik heb de indruk dat de paus werkelijk getraumatiseerd is door deze misdrijven, eminentie.

- Hij is duidelijk van streek, dat kon men voelen. In contrast daarmee begon de audiëntie waarop hij deze boodschap voorlas met een redevoering van kardinaal Sodano, de deken van het College van Kardinalen, die eraan herinnerde dat de kardinalen tijdens het consistorie* een collecte georganiseerd hadden ten voordele van de benadeelden in Irak en Haïti. Sodano kon

* Bijeenkomst van de kardinalen rond de paus, meestal samengeroepen naar aanleiding van de creatie van nieuwe kardinalen, gehouden in november 2010.

met trots aankondigen dat er 150 miljoen euro samengeraapt was, die voor de helft naar elk van beide landen gestuurd zou worden.

- Ik heb de inhoud van de speech gehoord en ik moet u bekennen dat ik de algemene lijn van onze gesprekken niet kon loslaten: in de Kerk zou het evangelie steeds het eerste en het laatste woord moeten hebben.

- Wat wilt u daarmee zeggen, Olivier? Ik verwacht me aan het ergste wanneer u zich zo inhoudt.

- Men moet niet altijd het ergste verwachten, eminentie, dat heeft u al vaak herhaald. Hoe dan ook, in dit geval heeft u geen ongelijk zich ongemakkelijk te voelen. De generositeit van deze honderdvijftig kardinalen was niet bepaald een verrassing. Deze daad was bekendgemaakt door de persdienst van het Vaticaan, die volgende woorden vergeten moet zijn: 'Als je aalmoezen geeft, laat dan je linkerhand niet weten wat je rechterhand doet'.

U heeft mijn bemerking eigenlijk zelf uitgelokt, eminentie, door het contrast te onderlijnen tussen een onthutste Benedictus XVI en een van trots vervulde Sodano.

Er viel een stilte. Mijn kardinaal maakte geen enkele tegenwerping. Hij liet me tijdens onze gesprekken altijd mijn overtuigingen uitdrukken, zelfs wanneer hij ze overdreven of weinig inschikkelijk vond, wat vaak het geval was.

De toon van onze gesprekken was fundamenteel veranderd sinds onze gesprekken in het jaar 2005. Na het conclaaf waarop Benedictus XVI gekozen was, had mijn kardinaal contact met me opgenomen met de vraag hem te helpen met het opstellen van zijn memoires. Hoewel ik twijfelde aan het belang van deze oefening – ik hield amper van de boeken die kardinalen schreven, die ik smaak- en geurloos vond – had ik voor de zekerheid toch geantwoord op zijn vraag. In de lente van 2005 volgde een eerste ontmoeting in Rome, die me ervan overtuigde dat deze kardinaal anders was dan degenen die ik kende en dat het belangrijk was door te geven wat hij te vertellen had. We zagen elkaar tegen het einde van de zomer terug in mijn ouderlijke woning vlak bij Avignon, vervolgens in november van hetzelfde jaar in het kleine Zuidoost-Aziatische stadje waar hij toen woonde en zich wijdde aan zieke en gehandicapte kinderen, tussen wie hij leefde. Deze gesprekken waren intense en ontspannen momenten, die gepubliceerd werden onder de titel *Biecht van een kardinaal*.

De gesprekken die hier zijn weergegeven, speelden zich af in een heel

* Gepubliceerd bij Davidsfonds Uitgeverij in 2010.

andere atmosfeer. Kort na de uitgave van *Biecht* werd ik ziek. Ernstig ziek. Ik moest elke activiteit staken om me voltijds te wijden aan de zware behandeling die ik moest ondergaan. Vijftien maanden van vermoeidheid, van twijfel aan een goede afloop. Vijftien maanden van inspanning om het uur dat zou volgen te overleven. Een duikvlucht in een zwakte die ik me nooit had kunnen voorstellen.

Toch waren er enkele lichtpunten in de duisternis: mijn familie, vrienden en toegewijde verzorgers. Ik kon de uitgave van het boek niet begeleiden zoals een auteur het normaal zou doen: voordrachten, signeersessies... Men meldde me echter dat *Biecht* desondanks steeds meer aandacht trok, dankzij mond-aan-mondreclame. Ik kreeg enorme stapels post. Ontroerende brieven vaak, waarop ik slechts met veel vertraging kon antwoorden, meestal was ik zelfs niet in staat ze te lezen toen ze aankwamen.

Deze brieven hielden me recht, zoals het idee me rechthield op een dag mijn gesprekken met mijn kardinaal weer te kunnen opnemen. Dat bleek geen ijdele hoop, want in januari 2010 namen we weer contact op en vanaf juni hervatten we de gestructureerde dialogen.

De toon van onze gesprekken was echter veranderd. De ziekte had me veeleisender gemaakt en misschien wel meer onverzettelijk, zoals mijn kardinaal discreet opmerkte. Hijzelf was niet echt veranderd, steeds bedacht op helderheid, wars van wollig taalgebruik, fijngevoelig ten opzichte van mij, me voortdurend uitnodigend wat afstand te nemen, wat nieuwe perspectieven opende.

Ik keer terug naar het gesprek, dat amper begonnen was:

- U zei dat het consistorie tegelijkertijd deprimerend en aangrijpend was. Wat maakte het zo aangrijpend, eminentie?
- Misschien was ik geroerd door de samenkomst van deze oude mannen, bewogen door hun ideaal, die zoveel offers hebben moeten brengen om er trouw aan te blijven. De pensioenleeftijd voor bisschoppen is zeventig jaar. Wanneer men die leeftijd nadert, is het mogelijk dat men te veel wendbaarheid en energie verloren heeft om de belastende en uitputtende verantwoordelijkheden te verzekeren. Ik geloof echt dat we een beroep moeten doen op de bestuursverantwoordelijkheden van jongere mensen... wat de ouderen zou toestaan om te beginnen aan een nieuwe etappe in hun leven, vrij van de verplichtingen die inherent waren aan hun voormalige functies.
- Bent u nu aan het zeggen dat de Kerk een gerontocratie is, eminentie? De wijsheid komt toch met de jaren?

- Dat is inderdaad wat de spreuk zegt, maar het gaat eerder om ervaring, het enige privilege van de ouderdom. Toch is de ervaring soms een slechte raadgever, omdat ze ertoe aanzet de dingen te doen zoals dat eerder gebeurde, terwijl we vandaag nieuwe wegen moeten inslaan en ons niet meer tevredenstellen met het onderhouden van wat vroeger goed functioneerde. U weet net zo goed als ik dat hoe ouder men wordt en hoe hoger men klimt in de hiërarchie, hoe meer men de neiging heeft conservatief te worden.

- Een neiging waaraan u blijkbaar ontsnapt bent, eminentie.

- Bedankt. Als dat zo zou zijn, is dat zonder twijfel omdat ik geen deel meer uitmaak van welke hiërarchie dan ook. Dat wilde ik ter sprake brengen in de bundel aantekeningen die u vorige maand van me kreeg.

- Ik wilde het erover hebben: heeft u de tijd gevonden de laatste versie van het boek te lezen? Bent u het ermee eens?

- Ik ben gerust over de inhoud, maar ik ben het niet eens met de titel. U wil *Strategie van de kardinaal* aanhouden, ondanks mijn terughoudendheid. Ons boek zo betitelen is misschien commercieel vernuftig, maar het heeft niets te maken met de inhoud.

- Sta me toe, eminentie, ik ben het daar niet mee eens. Ik vind het eerder knap gevonden, voegde ik eraan toe, misnoegd omdat hij een debat heropende dat ik gesloten achtte.

- Ik heb zitten nadenken over onze laatste gesprekken, Olivier. Neem het me niet kwalijk en luister even naar mijn argumenten. De term 'strategie' behoort tot het militaire vocabularium. Men zou Sun Tzu kunnen opnoemen, of Clausewitz. Als we deze titel houden, gaan de lezers denken dat we in staat van oorlog verkeren. Een oorlog tegen wat, een oorlog tegen wie? Er schuilt beslist geen agressie in onze bedoelingen. Vanuit mijn standpunt zie ik zelfs geen schim van een strategie.

Integendeel, ik hield er in de loop van onze gesprekken niet mee op te waarschuwen tegen de ontwikkeling van rivaliteit tussen de religies en binnen de religies zelf. Het is de vrede die we willen planten daar waar al veel te veel spanningen en woede heersen.

- Ik begrijp het, eminentie, maar anderzijds kan men het ook logisch vinden dat ons tweede boek het woord 'strategie' bevat. Want u bent het met me eens, nietwaar? U ontwikkelt samen met anderen acties om de Kerk weer het vermogen van spirituele aantrekkingskracht te geven. Deze Kerk, onze Kerk, eminentie, geeft zodanig de indruk dat ze de aanhangwagen van de geschiedenis is, dat ze uiteindelijk er dreigt uitgesloten te worden.

- Bovendien, de uitdrukking ‘van de kardinaal’, hernam mijn gespreksgeenoot, die moedwillig het lidwoord ‘de’ benadrukte. Die uitdrukking doet uitschijnen dat de hele onderneming door mij uitgewerkt, gedirigeerd en gecontroleerd is, me daarbij steunend op een trouw en gestructureerd netwerk. Onze vorige dialoog heeft de schijnwerpers weliswaar op mij getrokken, maar we zijn met velen, zeer velen, om gelijkaardige analyses te maken, om elk op ons niveau te werken, om elke dag dichterbij het ideaal van het Principe van Poo te komen.

In *Biecht van een kardinaal* vertelde ik het verhaal van een moeilijke ontmoeting. Mijn kardinaal had me meegenomen naar het ziekbed van een man die Poo heette. Deze man, getroffen door het aidsvirus, was op het uiterste einde van zijn leven gekomen. We brachten drie lange uren door aan zijn ziekbed, zonder dat we een enkel woord met hem konden wisselen. Hij sprak geen Engels en wij spraken zijn taal niet. Drie uren bij deze zo zwakke man waren een beproeving voor mij, dat geef ik toe.

Toen we de zaal van de polikliniek waar hij zou sterven verlieten, vroeg mijn kardinaal me: ‘Weet u waarom ik u meenam naar deze Poo?’ Ik antwoordde dat hij me voorzeker getuige wilde laten zijn van de diepste menselijke ellende. Hij zette me op mijn plaats door te zeggen: ‘Nee, ik wilde dat Poo voelde dat er mensen zijn die zich voor hem interesseren.’ Hij vervolgde: ‘In de fantasie van Poo zijn westerlingen rijk, machtig en superieur, terwijl hij zich verstoken voelt van elke waardigheid. U weet dat voor een boeddhist de dood uitmondt in een reïncarnatie in een staat die afhangt van de kwaliteit van het leven dat hij aan het verlaten is. Poo ziet zichzelf, door zijn ziekte, op de laagste trede van waardigheid op de menselijke ladder. Hij is doodsbang van het idee herboren te worden in een zo mogelijk nog minderwaardig lichamelijke omhulsel, of zelfs dat van een dier.’

Mijn kardinaal besloot: ‘Hier probeer ik aan Poo, de jonge zieken en gehandicapten de tederheid te tonen die God koestert voor alle kinderen op aarde wat ook hun gezondheidstoestand, religie, leeftijd mogen zijn, wat hun staat van genade is, wat ze in hun leven hebben gerealiseerd en tegen welke ontgoochelingen ze zijn aangelopen.’

Het was toen dat mijn kardinaal en ik de beslissing namen de visie op een Kerk die als machtig beschouwd wordt en ook zo bestuurd wordt, het Principe van Constantijn te noemen. De visie van een Kerk wier belangrijkste zorg het is de tederheid van God te incarneren, noemden we het Principe van Poo.

Ik schudde de herinnering los en vroeg mijn kardinaal:

- Maar welke titel zou u dan wel verkiezen?
- Eerder dan *Strategie van de kardinaal* zou ik opteren voor *De Bries en de Orkaan*, een titel die ik al wilde voor het vorige boek, maar die uw uitgever weigerde. Of *Sarepta*, als herinnering aan de weduwe die wat haar nog overbleef aan meel bakte om vervolgens de helft van het broodje aan de profeet Elia te schenken. Haar vrijgevigheid werd beloond, ze had geen gebrek meer aan brood tot het graan weer opbloede.
- Eminentie, wie uit het ruimere publiek kent Sarepta? Wie weet er dat 'De Bries en de Orkaan' verwijst naar een passage uit de Bijbel waarin gezegd wordt dat God zich niet uit in gekletter en angst maar in discretie en tederheid? We moesten het boek een 'sprekende' titel geven. De uitgever heeft dat goed gedaan.

Wat betreft de aanwezigheid van het woord 'kardinaal' in de titel van het nieuwe boek, dat spreekt toch vanzelf, opdat de lezers van het eerste deel doorhebben dat het tweede er onmiddellijk op volgt.

Mijn kardinaal reageerde niet. Ik zette mijn pleidooi voort:

- Mijn enige bezwaar is, voegde ik eraan toe om wat balsem in zijn wonden te gieten, dat het niet mogelijk is de eerste christenen te imiteren, die inderdaad over 'strategie' spraken! Maar kijk: we leven in een andere tijd, met tweeduizend niet altijd even glorieuze jaren die op onze schouders drukken. We moeten ons laten horen in een wereld die veel lawaai maakt.

Mijn kardinaal was vermoeid, en het was niet de eerste keer dat ik dat vaststelde. Ik wilde niet te zeer aandringen.

We hadden reeds lange tijd beslist een vervolg te breien aan de eerste reeks gesprekken, waarvan de neerslag verscheen in 2007. Ik was gefrustreerd, en hij ook, dat er in het eerste boek een aantal gesprekken niet opgenomen waren, met name diegene die over praktische projecten gingen die mijn kardinaal en zijn vrienden voorbereidden, terwijl het historische luik en de analyse van de situatie van de Kerk een belangrijke plaats hadden ingenomen in *Biecht van een kardinaal*.

Het was begin januari. Het was koud. Mijn kardinaal was dat klimaat niet meer gewend. Ik nam hem mee naar een theehuis dat bekend stond voor zijn warme chocolademelk. Ik moest hem niet smeken om mee te gaan. Het was een wat rumoerige plek, maar we zouden dit laatste gesprek toch niet opnemen.

Ik hernam het gesprek:

- Heb ik u gezegd dat meer dan de helft van de brieven die ik kreeg na het verschijnen van ons boek een vraag bevat over uw identiteit? Bekijk u eens vanuit hun standpunt: een kardinaal die het aandurfde eenvoudigweg vanuit zijn hart te spreken, die hen scheen te begrijpen, die hen bemoedigde, die perspectieven opende die zijzelf over het hoofd hadden gezien. Een kardinaal van wie ze de voorstellen lazen, maar die ze konden zien noch horen. Kortom, een kardinaal die, zoals Hendrik IV, had kunnen zeggen: ‘Verzamel u onder mijn witte helmbos.’*

- Dat is exact wat ik wilde vermijden met mijn *Biecht*, zoals uw uitgever als titel koos. Ik wilde vooral niet dat men de draak zou steken met mijn witte helmbos, zelfs al zou ik in dat geval uiteraard eerder de kleur rood hebben gekozen.

- Dat men samentroeft, en niet de draak steekt met uw witte helmbos, zei ik machinaal, een reflex die ik al tijdens eerdere gesprekken had getoond.

Mijn kardinaal liet zich niet verleiden tot het spelen van grammaticale en vocabulaire spelletjes die ons zo amuseerden tijdens de gesprekken in 2005. Hij antwoordde:

- Er bestond een aanzienlijk gevaar, niet voor jou of voor mij, maar voor de missie die we ons hebben voorgenoemen, als de lezers hun aandacht hadden gevestigd op een enkele figuur. Alles wat we wilden en nog steeds willen, is dat ze voldoende overtuigd raken door onze voorstellen opdat ze zich niet meer zouden richten naar een heiland die uit de hemel moet vallen, maar dat ze hun eigen verantwoordelijkheid aanvoelen in de vernieuwing van de Kerk.

- Misschien richtten de lezers zich niet op een heiland die uit de hemel viel, eminentie, maar wel op een heiland die uit de curie viel, wat veeleer zeldzaam is.

Ik zweeg een ogenblik om hem toe te staan me op deze onbeschaamdheid te wijzen. Hij ging er niet op in. Ik ging dus verder:

- Ik wilde wel, eminentie. We waren het zelfs volstrekt eens om u in de schaduw te laten staan. Maar erkent u dan ook dat alle last op mij viel: het beantwoorden van vragen, het incasseren van klachten, zonder morren de twijfels wegnemen door uw anonimiteit.

Ik zweeg even, ik wilde me niet laten gaan op deze nutteloze weg van de klaagzang. Ik vervolgde, op een wat lichtere toon:

* Noot van de vertaler: De Franse koning Hendrik IV sprak de woorden ‘*Ralliez-vous à mon panache Blanc!*’ Wat volgt is een (onvertaalbaar) woordspel op de werkwoorden *rallier* (samenbrengen) en *railler* (de draak steken).

- Wist u dat u me ongewild de hoed heeft doen dragen*, eminentie, terwijl de hoed uw specialiteit had moeten blijven?
- Excuseert u me, ik begrijp u niet helemaal.
- In de Franse omgangstaal betekent de uitdrukking de hoed laten dragen dat men iemand anders verantwoordelijk stelt, een beetje ongepast, van een vergissing of een fout die men zelf beging.

In kerkelijke taal, bedoelde ik, zijn het de kardinalen die de hoed dragen, door de paus geschonken, om de nieuwe waardigheid uit te stralen die hij hen verleent.

Mijn kardinaal glimlachte weer:

- U hebt mijn hoed moeten dragen, de hoed die ikzelf steeds weiger te dragen, zowel letterlijk als figuurlijk.

Ik antwoordde niet. Mijn kardinaal alludeerde op het feit dat hij zijn elevatie tot kardinaal door Johannes Paulus II slechts met mate kon smaken. Hij zweeg een poos, en ik ook. Uiteindelijk doorbrak hij de stilte:

- U heeft harde pitten moeten kraken, nietwaar?
- Harde noten, bedoelt u, antwoordde ik, op mijn beurt glimlachend.

Hij zat me rustig te observeren, een geamuseerde fonkeling in zijn ogen. Ik begreep dat hij deze fout met opzet maakte om de atmosfeer wat te verlichten. Ik was hem dankbaar, maar kon me niet inhouden hem te vragen, en zo in de val te trappen die hij me had gespannen:

- Eminentie, uw taalfouten in onze eerdere gesprekken, waren die geveinsd?
- U bent beslist wantrouwig van geest. Hoe kan u veronderstellen dat ik zo geslepen zou zijn? Nee, ik heb er slechts enkele geveinsd.

Hij zweeg, nogal zelfvoldaan, en liet me in twijfel over de exacte hoeveelheid die het woord 'enkele' moest dekken.

Deze ontmoeting in het Parijse theehuis in januari besloot een reeks gesprekken die zowel voor hem als voor mij moeilijk geweest waren, die een abnormale vorm hadden aangenomen, hortend bijna.

Ik had de week erna afgesproken met onze uitgever, vandaar dit allerlaatste onderhoud met mijn kardinaal om het eens te worden over de titel die we hem voorstelden, zonder dat we wisten of hij ermee akkoord zou gaan.

* De schuld in de schoenen schuiven, hier een woordspel op '*faire porter le chapeau*', 'de hoed laten dragen', wat hetzelfde betekent. Het verwijst hier naar de kardinaalshoed, zoals blijkt uit het vervolg.

Na een lange stilte zei ik hem:

- Beseft u dat het een werkelijke noodkreet is die ons boek lanceert?

Mijn gesprekspartner antwoordde niet. Hij had de geconcentreerde blik van iemand die diep nadenkt. Na een ogenblik keek hij me aan en verklaarde:

- Laten we de kapel in het midden houden, als u dat zo graag wil... Ik stel voor 'strategie' te laten vallen en 'kardinaal' te behouden.
- De kerk in het midden houden, eminentie, niet de kapel. Akkoord om ze in het midden te houden. Uiteraard akkoord om de kardinaal te behouden, want als ik me als volgt mag uitdrukken: wie zou ik zijn zonder hem? Wat stelt u dan voor om het woord 'strategie' te vervangen?
- De hoop.
- *De hoop van een kardinaal* dan, eminentie?
- Ja, *De hoop van een kardinaal*, en ik vestig ze op u.

Hij zei er niet meer over. Dat was niet nodig. We hadden elkaar begrepen. Al onze gesprekken leidden onontkoombaar naar deze titel.

We namen afscheid aan een taxihalte. Mijn kardinaal keerde terug naar vrienden die hem onderdak boden als hij in Parijs was. Hij nam de dag erop het vliegtuig naar Azië: een lange weg voor een man van zijn leeftijd.

Ondanks de koude en de duisternis bleef ik even op het voetpad staan, mijmerend.

Mijmerend? Met een bang hart, veeleer.

Vijf jaar geleden ging Olivier Le Gendre in gesprek met een van de hoogste kerkelijke dignitarissen. Het werd een openhartige biecht over het functioneren van de Kerk. Het kritische verhaal zorgde voor heel wat opschudding binnen de katholieke gemeenschap. Le Gendre en de kardinaal komen nu opnieuw samen. Dit keer neemt hun gesprek een veeleer spirituele wending.

Kan men als gelovige nog vertrouwen hebben in de boodschap van de Kerk? In hoeverre komen de daden van de Kerk nog overeen met de basisprincipes van liefdadigheid, mededogen en bescheidenheid die het evangelie verkondigt? Is de macht van de Kerk niet geïmmobiliseerd door een ouderwetse hiërarchie die te zeer gehecht is aan haar privileges? Is de organisatie van de Kerk wel voldoende aangepast aan de noden van deze moderne wereld? Zouden lokale kerken meer autonomie moeten krijgen? En is er nog hoop voor de toekomst?

LE GENDRE en de kardinaal gaan geen enkel thema uit de weg. Gepassioneerd, eerlijk, gedurfd, genuanceerd worden al deze vraagstukken besproken. Uit onverwachte hoek krijgen gelovigen en niet-gelovigen een andere kijk op de Kerk van vandaag.

DAVIDSFONDS
UITGEVERIJ

